

Паколькі не ўсе, хто ездзіць на веласіпедах, валодаюць прадугледжанымі у § 24 цытаванага вышэй распараджэння імяннымі веласіпеднымі картамі – загадваю пазнаёміць зацікаўленых асоб з дзейснымі інструкцыямі спосабам, які практыкаваўся да гэтага часу, а таксама выклікаць іх, каб не пазней 01.11.1927 г. забяспечыліся веласіпеднымі картамі.

У сувязі з вышэйзгаданым, зацікаўленыя асобы павінны звярнуцца асабіста ў Стараства ў Пружанам з заявай аб выданні ім веласіпедных карт.

Паколькі асобы, якія жадаюць забяспечыцца імяннымі веласіпеднымі картамі, павінны паказаць веданне язды і дарожных правілаў – прызначаю спецыяльна для гэтай мэты 3 дні, а менавіта 26, 27 і 28 кастрычніка б.г., у якія з 9.00 да 15.00 зацікаўленыя асобы змогуць уладзіць у Пружанскім Старастве фармальнасці ў сувязі з атрыманнем веласіпеднай карты.

Заявы трэба забяспечыць гербавай маркай на 3 злотых. Падатковая аплата за веласіпедную карту складае 1 злоты гатоўкай" [1, 38].

На вуліцах Пружан, Ружан, Шарашова і многіх вёсак Пружанскага павета павесілі аб'явы, якія ўтрымлівалі падобны тэкст і заклікалі ўладальнікаў "ровэрэв" з'явіцца ў Стараства для здачы спецыяльнага экзамена і атрымання "карты ровэрэвэй".

Арганізацыя транспарта ў павятовым горадзе Заходняй Беларусі ў міжваенны перыяд была вельмі прымітыўнай. Было некалькі прычын такога стану справы:

1. Памеры гарадоў былі невялікімі, і для іх нармальнага жыцця не было патрэбы ў арганізацыі грамадскага транспарту.

2. Большая частка мясцовага насельніцтва не мела грашовых сродкаў нават на веласіпед, не кажучы ўжо пра больш складаную, дарагую і сучасную тэхніку.

3. Значную ролю працягваў адыгрываць гужавы транспарт.

Літаратура

1. Дзяржаўны архіў Брэсцкай вобласці (далей ДАБВ). Ф. 6, воп. 1, спр. 24. Распярэжэння, циркуляры аб осмотре коней на территории Пружан, списки владельцев машин, велосипедов (1927-1928).

2. ДАБВ. Ф. 6, воп. 1, спр. 51. Дело по учёту коней, домашних животных, велосипедов, автомашин и др.

3. ДАБВ. Ф. 6, воп. 2, спр. 41. Статистические сведения о наличии промышленных предприятий в г. Пружаны.

ДЗЕЙНАСЦЬ РУСКІХ ГРАМАДСКІХ АРГАНІЗАЦЫЙ У ЗАХОДНЯЙ БЕЛАРУСІ Ў 1920-1930-я гг.

Пашковіч А. І.

УО «Брэсцкі дзяржаўны ўніверсітэт імя А.С. Пушкіна»

Згодна з афіцыйнай статыстыкай, у 1931 г. у Польшчы пражывала 139 тысяч рускіх [33; 149]. Найбольш рускіх налічвалася ў Віленскім, Беластоцкім, Палескім, Навагрудскім ваяводствах і на Валыні. Рускімі культурна-палітычнымі цэнтрамі ў ІІ Рэчы Паспалітай з'яўляліся такія гарады, як Варшава, Вільня, Брэст, Беласток і Роўна. І хоць Варшава не была месцам пражывання вялікай групы рускіх, аднак там размяшчаліся цэнтральныя праўленні большасці рускіх палітычных і грамадскіх арганізацый. Рускае насельніцтва

II Рэчы Паспалітай можна падзяліць на дзве групы, якія адрозніваліся прававым становішчам. Да першай можна аднесці рускую нацыянальную меншасць, да другой – эмігрантаў, якія прыбылі ў Польшчу падчас альбо пасля Першай сусветнай вайны, рэвалюцыйных падзей 1917 г. і польска-савецкай вайны 1920 г. [11; 170]. Першая група складалася з рускіх па паходжанню, у тым ліку стараабрадцаў, і “мясцовых рускіх” – аўтахтоннае, зрусіфікаванае насельніцтва. Калі разглядаць сацыяльны склад рускага нацыянальнага элемента ў міжваеннай Польшчы, то ён у асноўным быў прадстаўлены інтэлігенцыяй (настаўнікі, адвакаты, урачы, інжынеры, былыя царскія чыноўнікі), праваслаўным духавенствам, былымі афіцэрамі і салдатамі царскай арміі, а таксама нешматлікай групай сялянства [17; 29]. Грамадскае жыццё рускага насельніцтва прасоўвалася ў рамках разнастайных грамадскіх арганізацый, галоўным чынам, культурных і дабрачынных таварыстваў як эмігранцкіх, так і меншасных.

У першай палове 1920-х гг. найважнейшай справай рускіх арганізацый было аказанне неадкладнай дапамогі пацярпелым ад вайны рускім, у тым ліку бежанцам, рэпатрыянтам, эмігрантам, інтэрніраваным. З 1920 па 1922 гг. праз тэрыторыю Польшчы прайшло каля 750–765 тысяч рускіх бежанцаў [17; 29]. Вялікую колькасную групу ўтваралі рускія ваеннапалонныя польска-савецкай вайны, якія да 1923–1924 гг. знаходзіліся ў фільтрацыйных лагерах на тэрыторыі ўсходніх ваяводстваў (Баранавічы, Маладзечна, Львоў) альбо ў лагерах для інтэрніраваных салдат і афіцэраў у заходняй Польшчы (Тухоля, Стшалкава, Каліш і інш.). У 1921 г. у Польшчы налічвалася каля 20 тысяч інтэрніраваных [17; 121]. Аказанне прававой, матэрыяльнай і культурна-асветніцкай дапамогі менавіта гэтым катэгорыям рускага насельніцтва на тэрыторыі Польшчы было галоўнай задачай *Рускага папячыцельскага камітэта* (РПК), альбо Рускага папячыцельскага аб эмігрантах камітэта. Камітэт быў заснаваны ў жніўні 1921 г. на базе былога Рускага эвакуацыйнага камітэта Б. Савінкава і варшаўскай групы партыі кадэтаў пад кіраўніцтвам П. Бутэнкі. З 24 ліпеня 1922 г. па 8 кастрычніка 1928 г. старшынёй праўлення РПК быў П. Бутэнка, які адначасова з’яўляўся ўпаўнаважаным Камітэта Усерасійскага земскага і гарадскога саюзаў (Земгора) ў Польшчы. З 1928 г. РПК узначальваў М. Плямяннікаў. З 1933 г. РПК уваходзіў у склад Дарадчага камітэта па справах бежанцаў пры Лізе Нацый [17; 41]. На сродкі РПК для рускіх бежанцаў і інтэрніраваных ваеннаслужачым Расійскай арміі ствараліся пункты медыцынскай дапамогі і харчавання, раздавалася вопратка, адкрываліся начлежкі, аплачвалася жыллё, аказвалася грашовая дапамога. Пры РПК дзейнічала Камісія дапамогі рускім эмігрантам. З 1922 г. пры ёй была ўтворана дабрачынная каса рускай эміграцыі, у якую ішлі прыватныя ахвяраванні ад членаў РПК [17; 60]. На тэрыторыі Заходняй Беларусі прадстаўніцтвы РПК дзейнічалі ў Вільні, Баранавічах, Гродне, Лідзе і Луніцы [17; 28].

Пасля ліквідацыі ў 1923/1924 г. лагераў для інтэрніраваных салдат і афіцэраў Расійскай арміі востра стала пытанне іх далейшага лёсу. РПК прыняў самы актыўны ўдзел у працаўладкаванні і аказанні ім прававой дапамогі. Дзеля гэтага ствараліся арцелі. У 1923 г. у Польшчы іх налічвалася 30 (3 000 чалавек), большасць з якіх размяшчалася ў Аўгустове і раёне Белавежы. Пры арцелях дзейнічалі медпункты, бібліятэкі-чытальні. РПК заснаваў бюро працы ў Вільні і Львове, удзельнічаў у арганізацыі адпраўкі рускіх на працу ў Францыю ў 1923 г. [17; 61]. У прыгранічных усходніх раёнах было створана 14 часовых прысутнасцяў РПК, якія займаліся вырашэннем юрыдычных праблем рускіх бежанцаў [17; 62].

Адным з накірункаў дзейнасці Рускага папячыцельскага камітэта была асветніцкая і выхаваўчая праца сярод дзяцей і моладзі. У 1923 г. пры падтрымцы РПК быў створаны Камітэт дапамогі дзецям рускіх эмігрантаў і інтэрніраваных (пазней – Камітэт дапамогі дзе-

цям пры РПК у Польшчы). Кіравала камітэтам *Л.І. Багуцкая-Цімафеева*. У яго склад уваходзілі жонкі вядомых рускіх дзеячаў Варшавы. У задачы камітэта ўваходзіла аказанне фінансавай і харчовай дапамогі хворым і слабым дзецям Варшавы і правінцыі, раздача сярод іх вопраткі, абутку, цацак. Камітэт займаўся таксама пытаннямі летняга адраўлення і фізічнага развіцця дзяцей, выхавання цяжкіх падлеткаў [17; 61]. У 1935 г. Камітэт дапамогі дзецям рускіх эмігрантаў быў ліквідаваны па прычыне адсутнасці сродкаў і інертнасці большасці яго членаў.

З 1924 г. у сувязі са спыненнем руху бежанцаў РПК скараціў выдаткі на жыллёвую і харчовую дапамогу і павялічыў на культурна-асветніцкую дзейнасць, якая праявілася ў заснаванні і фінансаванні рускіх асветніцкіх і выхаваўчых устаноў. У пачатку 1920-х гг. большасць рускіх школ і гімназій у Польшчы атрымлівала субсідыі ад РПК на аплата навучанна дзяцей эмігрантаў. Згодна са справаздачай РПК за 1922 г., фінансавая дапамога была аказана Рускаму таварыству і Праваслаўнаму таварыству ў Вільні, рускім гімназіям у Вілейцы і Пінску, школе ў Брэсце, рускаму дзіцячаму прытулку ў Гродне. Фінансавыя сродкі ад РПК атрымліваў Рускі дом у Вільні [17; 28]. Дзейнасць РПК рэалізоўвалася за кошт членскіх узносаў, прыватных ахвяраванняў. РПК атрымліваў субсідыі ад Міністэрства працы і сацыяльнага забеспячэння. Фінансы на рахунак РПК прыходзілі ад Земгора ў Парыжы і ад Камітэта па справах расійскіх і армянскіх бежанцаў пад кіраўніцтвам Нансэна пры Лізе Нацый (Нансэнаўскага камітэта), а з 1934 г. пасля яго ліквідацыі ў Польшчы – ад Польскага Чырвонага Крыжа [17; 178].

2 студзеня 1919 г. на нарадзе прадстаўнікоў рускай грамадскасці Варшавы быў створаны *Рускі грамадскі камітэт* (РК, Рускі камітэт у Варшаве), які стаў прадстаўнічым органам рускай эміграцыі перад польскімі ўладамі і найбольш уплывовай рускай эмігранцкай грамадскай арганізацыяй у Польшчы. Яго пастаяннымі членамі былі каля 400–500 чалавек [17; 40]. Рускі камітэт аказваў фінансавую падтрымку і юрыдычную дапамогу рускім эмігрантам, займаўся культурна-асветніцкай дзейнасцю, прымаў актыўны ўдзел у царкоўным жыцці праваслаўнага насельніцтва Варшавы. Кіраўніцтва дзейнасцю Рускага камітэта ажыццяўлялася агульным сходам і праўленнем. Старшынямі РК у розныя часы з'яўляліся *М.А. Іскрыцкі, Д.Н. Любімаў, Д.Б. Філасафаў, У.І. Сямёнаў*. У жніўні 1921(22?) г. пасля атрымання спецыяльнага дазволу МУС у Баранавічы быў накіраваны Я.І. Фірсаў у якасці прадстаўніка Рускага камітэта. Дзеля аказання матэрыяльнай і юрыдычнай дапамогі рускім бежанцам, прадстаўніцтва ў Баранавічах штомесяц атрымлівала 15 000 марак [18; 120]. Дзейнасць прадстаўніцтва распаўсюджвалася на Навагрудскае і Палескае ваяводства, за выключэннем Сарненскага павета [20; 23]. У лістападзе 1923 г. міністр унутраных спраў зацвердзіў новы статут камітэта, у адпаведнасць з якім ён распаўсюджваў сваю дзейнасць на ўсю тэрыторыю Польшчы і стаў называцца Рускім камітэтам у Польшчы [19; 126]. Фінансавыя сродкі РК атрымліваў ад Земгора, Брытанска-амерыканскага камітэта нясення дапамогі, Фінансавога савета пры Радзе расійскіх паслоў у Парыжы [19; 88]. У 1930 г., пасля двухгадовага перапынку, Рускі камітэт быў адноўлены пад назвай "Рускі грамадскі камітэт у Польшчы" і з таго часу займаўся выключна грамадскай і культурна-асветніцкай дзейнасцю [32; 113].

Найбольш значнай дабрачыннай арганізацыяй рускай нацыянальнай меншасці ў Польшчы было *Рускае дабрачыннае таварыства* (РДТ). Гісторыя таварыства пачалася яшчэ ў XIX ст., калі ў 1866 г. было ўтворана першае Рускае дабрачыннае таварыства, якое спыніла сваю дзейнасць падчас Першай сусветнай вайны. У 1922 г. у Варшаве па ініцыятыве рускага прафесара В.К. Соніна было паўторна заснавана Рускае дабрачыннае таварыства з мэтай аказання дапамогі польскім грамадзянам рускай нацыянальнасці [23; 78, 80, 130]. Паводле змененага ў 1924 г. статута, у задачы Рускага дабрачыннага таварыства ўваходзіла "ака-

занне матэрыяльнай і маральнай падтрымкі ў культурна-асветніцкіх патрэбах, а таксама прававой дапамогі польскім грамадзянам рускай нацыянальнасці і асобам рускай нацыянальнасці, не маючым польскага грамадзянства" [1; 6]. Для выканання сваіх задач таварыства мела права ствараць рознага тыпу вучэбна-выхаваўчыя і апякунскія ўстановы, бібліятэкі, читальні, культурна-асветніцкія гурткі, бюро пасрэдніцтва працы, праводзіць культурныя мерапрыемствы, прызначаць стыпендыі. Членам таварыства мог стаць кожны паўналетні грамадзянін Польшчы, нягледзячы на нацыянальнасць і веравызнанне. Аднак быць дзейным членам таварыства і прымаць удзел у кіраванні маглі толькі грамадзяне Польшчы рускай нацыянальнасці. Усе члены РДТ былі абавязаны выплачваць узносы ў памеры 4 злотыя ў год. Фінансавую базу таварыства складалі таксама ахвяраванні прыватных асоб, даходы ад правядзення дабрачынных мерапрыемстваў. Матэрыяльную дапамогу РДТ аказваў Міжнародны камітэт Чырвонага Крыжа. У 1922 г. пры РДТ было адкрыта яго прадстаўніцтва [17: 41]. Органамі кіравання таварыства з'яўляліся агульны сход, галоўнае праўленне, рэвізійная камісія. Галоўнае праўленне доўгі час узначальваў *В.К. Сонін*. Пасля яго смерці ў 1936 г. старшынёю быў выбраны *М.А. Плямяннікаў* [22; 54]. Для таго каб стварыць рэгіянальны аддзел, дастаткова было пяці заснавальнікаў арганізацыі [1; 6]. У хуткім часе на тэрыторыі Польшчы паўстала цэлая сетка рэгіянальных аддзелаў, падначаленых РДТ у Варшаве. У 1938 г. іх налічвалася 35 [10; 146]. На тэрыторыі Заходняй Беларусі аддзелы Рускага дабрачыннага таварыства дзейнічалі ў Гродне, Навагрудку, Слоніме, Баранавічах, Брэсце, Пінску, Лунінцы і іншых мясцовасцях. У большасці выпадкаў аддзелы ўтвараліся ў гарадах, дзе кампактна пражывала рускае насельніцтва. Аднак існавала некалькі аддзелаў у сельскай мясцовасці, напрыклад у вёсках Дабрамысль і Новая Мыш Баранавіцкага павета, вёсцы Верцілішкі Гродзенскага павета [5; 3, 41].

У 1924 г., калі ў Брэсцкай рускай гімназіі і пачатковай школе складалася цяжкая фінансавая сітуацыя, па ініцыятыве грамадскага дзеяча, дэпутата Сейма, урача *П.І. Караля* быў заснаваны Брэсцкі аддзел Рускага дабрачыннага таварыства [5; 1]. Справа аказання дапамогі рускай гімназіі паслужыла штуршком для кансалідацыі рускай грамадскасці г. Брэста. У склад Таварыства ўвайшлі прадстаўнікі інтэлігенцыі, духавенства, землеўласнікі, былыя рускія афіцэры. У 1930 г. налічвалася 115 членаў таварыства, большасць з якіх мелі высокі сацыяльны статус [3; 72; 2; 14]. На карысць гімназіі сярод мясцовай рускай грамадскасці быў уведзены дабравольны падатак у залежнасці ад заробку. Таварыства праводзіла разнастайныя дабрачынныя канцэрты, вечары, атрымліваючы значныя даходы [24, 27]. Пры гімназіі з моманту яе заснавання дзейнічаў бацькоўскі камітэт, які з часам быў ператвораны ў бацькоўскую апякунскую раду [24; 30; 12; 237]. Незаможным вучням аказвалася матэрыяльная дапамога, большасць з іх вызвалілася ад аплаты за навучанне. Узносы на карысць навучэнцаў Брэсцкай рускай гімназіі збіраліся таксама сярод членаў аддзела Рускага дабрачыннага таварыства ў Пінску пасля таго, як там у 1928 г. па загаду ўлад была зачынена руская гімназія [24; 33]. У Брэсцкай рускай гімназіі з дапамогай аддзела РДТ была створана бібліятэка (3 000 тамоў). Апрача яе, у Брэсце таварыства заснавала публічную бібліятэку (2 000 тамоў) [24; 29]. З 1930 г. Брэсцкі аддзел РДТ утрымліваў дзіцячы садок, які наведвала ў 1932 г. 20 дзетак з рускіх сем'яў [4; 21]. Падчас эканамічнага крызісу ў пачатку 1930-х гг. матэрыяльнае становішча ўстаноў РДТ пагоршылася. Настаўнікі згадзіліся на памяншэнне сваіх заробкаў на 1/3. Членскі ўзнос у брэсцкім аддзеле РДТ павялічыўся да 9 злотых у год [4; 12]. У 1932 г. быў створаны клуб

выпускнікоў гімназіі, мэтай якога з'яўлялася матэрыяльная дапамога альма-матэр [24; 32]. У пачатку 1930 г. пры Брэсцкім РДТ быў утвораны "Дамскі гурток". Кіравала гуртком жонка дырэктара рускай гімназіі гаспажа Трушынская. У склад гуртка ўваходзілі заможныя рускія жанчыны. Сабраныя імі сродкі ішлі на забеспячэнне бясплатных снеданняў вучням рускай пачатковай школы і гімназіі [15; 124]. Кожную вясну дамы арганізоўвалі дабрачынную акцыю "Чырвоная яйка", куплялі падарункі на Вялікдзень немаможным вучням рускай школы і гімназіі. У 1931 г. напярэдадні пасхальных святаў "Дамскі гурток" дапамог прадуктамі і грашыма 580 дарослым і дзецям Брэста [7; 44, 44 адв.].

Дапамога прыватным асобам з'яўлялася асобным накірункам дзейнасці Рускага дабрачыннага таварыства ў Польшчы: выплачвалася аднаразовая грашовая дапамога, раздавалася адзенне, харчаванне, лекі. На такія мэты, напрыклад, аддзел у Брэсце прызначаў 4 000 злотых у год [7; 49]. Індывідуальная дапамога праўлялася ў прадстаўленні крэдытаў. У 1929 г. крэдыты ад Брэсцкага аддзела РДТ атрымалі 44 чалавекі на суму 393 злотыя [8; 5 адв.]. Аказанне матэрыяльнай дапамогі прыватным асобам пашырылася ў 1929 – пачатку 1930-х гг. падчас эканамічнага крызысу. У Брэсці аддзел РДТ надыходзілі дзесяткі прашэнняў аб дапамозе. Спецыяльныя дабрачынныя акцыі праводзіліся напярэдадні праваслаўных святаў. У 1929 г. было раздана валацэбнае 114 праваслаўным сем'ям на суму 314 злотых, а ў 1935 г. падчас велікоднай акцыі дапамогі бедным было раздана 648 порцый на суму 297,09 златага [9; 42 адв., 61]. Рэгулярна Брэсці аддзел Рускага дабрачыннага таварыства пералічваў грошы на карысць Саюза рускіх ваенных інвалідаў у Вільні [8; 5 адв.].

Дзеля ажыўлення рускай грамадскай і культурна-асветніцкай дзейнасці ў пачатку 1930-х гг. пачаў дзейнічаць культурна-асветніцкі паддзел РДТ у Брэсце. Дзейнасць драматычнай секцыі паддзела праўлялася ў аказанні дапамогі тэатральным аб'яднанням, у тым ліку Маларыцкаму гуртку аматараў драматычных пастацовак [8; 8 адв.]. Месцам правядзення рускіх культурных мерапрыемстваў у гарадах Польшчы служылі так званыя Рускія дамы – своеасаблівыя рускія грамадска-культурныя цэнтры, дзе размяшчаліся бібліятэкі, асветніцкія і навучныя ўстановы. У канцы 1920-х гг. такія Рускія дамы дзейнічалі ў Варшаве, Львове і Вільні. У 1928 г. быў створаны Камітэт будаўніцтва Рускага дома ў Брэсце. У Рускім доме планавалася размясціць рускую школу і гімназію, рускія грамадскія арганізацыі. Задачай камітэта быў пошук сродкаў на будаўніцтва Рускага дома. На працягу 1929–1931 гг. былі высланы пісьмы за подпісам П. Караля да вядомых рускіх эмігрантаў і грамадскіх арганізацый з просьбай аб фінансавай дапамозе. Камітэт звярнуўся да Рускага дабрачыннага таварыства ў Нью-Йорку, да прыватных асоб у Берліне, Сэўліеве (Балгарыя), Бруселі, Парыжы і іншых гарадах [6; 35–84]. Прыватныя ахвяраванні з-за мяжы не былі вялікімі – 5–10 долараў, а часам і менш. Пісьмы рассылаўся ў рэдакцыі такіх рускамоўных выданняў, як "Последние известия" (Парыж), "Новое время" (Белград), "Руль" (Брэмен), "Правда" (Філадэльфія), "Сегодня" (Рыга) і інш. з просьбай аб аказанні інфармацыйнай падтрымкі [6; 47]. Аднак далёка не ўсе выданні адказалі на просьбу. Звароты былі накіраваны да мітрапаліта варшаўскага, вальнскага і ўсёй Польшчы Дзіянісія, мітрапаліта Праваслаўнай царквы ў ЗША Платона, мітрапаліта Праваслаўнай царквы ў Еўропе Еўлогія. Будаўніцтва Рускага дома падтрымлівалася епіскапам палескім Аляксандрам [6; 43–45, 164]. Усяго да канца 1929 г. было сабрана 5 154 злотыя [8; 10] – значная сума, улічваючы той факт, што дзяржава фінансавана не падтрымала гэтую акцыю і сродкі былі сабраны на працягу аднаго года. Аднак атрыманая сума была недастатковай (ўсяго на будаўніцтва Рускага дома было патрачана 70 000 злотых) [6; 257].

Намаганнямі грамадскасці за вельмі кароткі час, да пачатку 1931 г., будынак быў узведзены, і ў ім размясцілася руская гімназія [6; 250; 12; 16]. Аднак стварыць Рускі дом у запла-наваным варыянце як грамадска-культурны цэнтр так і не ўдалося. Галоўнай прычынай гэтага быў недахоп фінансавых сродкаў [6; 44].

У другой палове 1930-х гг. у дзейнасці Брэсцкага аддзела РДТ назіраўся спад актыўнасці, што выклікала скарачэнне аказваемай дапамогі. “Пры праглядзе пратаколаў культурна-асветніцкага пададдзела складваецца ўражанне, што ўся яго дзейнасць заключаецца ў правядзенні прыватных танцавальных вечароў,” – адзначалася ў справаздачы Рэвізійнай камісіі [10; 113]. Назіраліся таксама нерэгулярнасць у выплаце членскіх узносаў, абвастрэнне адносін з цэнтральным кіраўніцтвам у Варшаве [14]. У 1939 г. аддзяленне РДТ у Брэсце спыніла сваю дзейнасць.

Дзейнасць аддзела Рускага дабрачыннага таварыства ў Брэсце была найбольш актыўная і працяглая ў параўнанні з іншымі рэгіянальнымі аддзеламі РДТ, якія размяшчаліся на тэрыторыі Заходняй Беларусі. Гродзенскі аддзел РДТ быў заснаваны восенню 1925 г. Адным з ініцыятараў і першым старшынёй таварыства з’яўляўся ўрач *В. Кошалеў*. У аддзеле налічвалася 180–200 чалавек. Адной з задач таварыства было ўтрыманне прытулку для дзяцей-сірот [22; 54]. Аддзел рэгулярна аказваў дапамогу незабеспечаным членам таварыства, дзеля чаго праводзіў зборы харчавання і вoprаткі, наладзіў раздачу танных абедоў [31; 4]. Ролю грамадска-культурнага цэнтра Гродзенскага аддзела выконвала бібліятэка, у якой не раз адбываліся лекторыі з удзелам рускіх дзеячаў культуры і навукоўцаў Польшчы [16; 177–178]. Аддзел РДТ у Пінску дзейнічаў з 1925 г. пад кіраўніцтвам *В. Смальянскай*, *В. Пратаклінава*, *С. Кірылава* і інш. Дзейнасць аддзела засяроджвалася на падтрымцы пінскай рускай гімназіі (да 1928 г.), аказанні дапамогі незабеспечаным жыхарам рускай нацыянальнасці Пінска і Пінскага павета. Пры таварыстве былі створаны бібліятэка і культурна-асветніцкі гурток [4; 21]. З часам дзейнасць таварыства стала насіць закрыты характар, культурныя мерапрыемствы адбываліся рэдка, а дабрачыннасць таварыства адчувалі толькі “счаслівыя выбраннікі”, як пісалася ў рэгіянальным друку [13; 2]. Асаблівасцю аддзела Рускага дабрачыннага таварыства ў Новай Мышы Баранавіцкага павета была яго актыўная праца сярод вясковага насельніцтва, у тым ліку нацыянальна-асветніцкая, што занепакоіла мясцовую адміністрацыю. Аддзел праводзіў у вёсках культурныя мерапрыемствы, напрыклад Дні рускай культуры [21; 29].

Дзейнасць аддзелаў РДТ мела ў пэўнай ступені палітычны характар, што было абумоўлена выразна нацыянальнай пазіцыяй членаў таварыства, і якія займаліся не толькі грамадскай, але таксама і палітычнай дзейнасцю. Аддзелы прымалі ўдзел у выбарах ў гарадское самакіраванне. РДТ адводзіла вялікую ўвагу ўдзелу ў выбарах у Сейм, аб чым сведчыць зварот старшыні таварыства ў Варшаве да рэгіянальных аддзелаў у 1935 г.: “Рускае дабрачыннае таварыства як руская меншасная арганізацыя не можа застацца ў баку ад выбараў (...) Мы павінны пастарацца правесці ў сейм нашых паслоў, чаго можна дасягнуць толькі пры кансалідацыі ўсёй рускай грамадскасці” [10; 130]. Удзел РДТ у палітыцы выклікаў недавер урада да дзейнасці гэтай арганізацыі. Кожнае мерапрыемства таварыства падпадала пад пільны кантроль.

У пачатку 1930-х гг. назіралася тэндэнцыя да аб’яднання і цэнтралізацыі рускай грамадскай дзейнасці ў Польшчы. П. Кароль, будучы паслом ад брэсцкага аддзела РДТ, прымаў удзел у першым З’ездзе рускіх меншасных арганізацый, які праходзіў у Вільні 28–29 чэрвеня 1931 г.

Вынікам з'езда было стварэнне Саюза рускіх меншасных арганізацый [10; 13]. У сярэдзіне 1930 г. РДТ стала цэнтрам аб'яднання рускіх арганізацый у Варшаве. У 1936 г. у яго склад былі ўключаныя як эмігранцкія, так і меншасныя рускія арганізацыі, якія займаліся дабрачыннымі справамі [22; 54; 17; 59].

Галоўным рускім грамадска-культурным асяродкам у Заходняй Беларусі была Вільня, дзе знаходзіліся бюро шэрагу рускіх грамадскіх арганізацый. У 1920 г. па ініцыятыве прыбыўшых з Каўнаса рускіх грамадскіх дзеячаў было заснавана *Віленскае рускае таварыства*. У склад таварыства ўваходзілі як прадстаўнікі рускай нацыянальнай меншасці, так і рускія эмігранты [17; 51]. У 1933 г. членамі Віленскага рускага таварыства з'яўляліся больш за 600 чалавек [30; 27]. Старшынёю таварыства быў А. Крэсцьянінаў, віцэ-старшынёю – Л. Дацэнка. Таварыства аказвала падтрымку Віленскай рускай гімназіі імя А.С. Пушкіна. Верагодна, на пачатку 1920-х гг. таварыства заснавала прытулак для дзяцей-рэпатрыянтаў [26; 358]. Віленскае рускае таварыства ўтрымлівала таксама сталовую для бедных, у якой толькі за перыяд з 1 красавіка па 1 ліпеня 1928 г. выдала 3 544 бясплатных абедоў на агульную суму 1 949,20 злотых. Члены таварыства займаліся раздачай святочных порцый на Пасху сярод праваслаўных жыхароў горада [29; 18]. Па ініцыятыве Віленскага рускага таварыства быў створаны Рускі дом, у якім размясцілася некалькі апякунскіх і культурных устаноў, у тым ліку прытулак для дзяўчынак, у якім у 1929/30 гг. выхоўвалася 28 дзяцей. [28; 27, 37, 40а]. Віленскае рускае таварыства ажыццяўляла сваю дзейнасць за кошт членскіх узносаў, прыватных ахвяраванняў, дабрачынных збораў, дзяржаўных сродкаў. Згодна са справаздачай за 1929/1930 г., 67% даходаў прытулку для дзяўчынак (11 161,5 злотага) складалі дзяржаўныя субсідыі і субсідыі камунальных саюзаў [29; 17а, 18, 39]. Амаль 70% сродкаў, на якія функцыянавала сталовая для бедных у 1928 г., прызначыў магістрат і ўрад [29; 17адв.]. У 1928 г. аддзел працы і сацыяльнага забеспячэння ваяводскага ўпраўлення прызначыў Віленскаму рускаму таварыству 200 злотых на аднаразовую дапамогу 24 інвалідам працы рускай нацыянальнасці [29; 18, 20].

У Рускім доме размяшчаўся таксама *Саюз рускіх ваенных інвалідаў*, заснаваны ў 1926 г. пры Віленскім рускім таварыстве як асобная секцыя рускіх воінаў-інвалідаў. Кіраваў ёю генерал Ю.Ю. Белазёркаў. За год секцыя ахапіла сваёй дзейнасцю ўсю Польшчу, на падставе чаго ў 1928 г. на яе базе быў створаны Саюз рускіх ваенных інвалідаў у Польшчы, які ўзначаліў палкоўнік Л.Т. Мацвееў. У склад Саюза ўваходзіла каля 140 чалавек [28; 40а.]. Дабрачынная дзейнасць Саюза заключалася ў аказанні матэрыяльнай дапамогі інвалідам, стварэнні Фонда дапамогі дзецям-сіротам, Стыпендыяльнага фонда для дзяцей-вучняў інвалідаў, аказанні штомесячнай грашовай дапамогі беспрацоўным інвалідам. Саюз утрымліваў прытулак для састарэлых і цяжкапараненых былых рускіх афіцэраў у Вільні, заснаваў пахавальную касу. У 1938 г. Саюз пераехаў у Варшаву, дзе быў ператвораны ў секцыю Рускага грамадскага камітэта. У 1938 г. секцыя была ліквідавана, а яе функцыі поўнасцю перайшлі да Рускага грамадскага камітэта [17; 60; 27; 27].

Аказаннем дапамогі рускім студэнтам займалася *Руская арганізацыя моладзі ў Польшчы* (РАМ). Аддзелы гэтай арганізацыі актыўна дзейнічалі ў Баранавічах, Брэсце, Вільні, Гродне, Пінску, Слоніме [22; 54]. Прызначаліся стыпендыі, практыкавалася пакупка канцэлярыскіх прылад для рускіх студэнтаў. Арганізацыя праводзіла Тыдні рускага студэнта, падтрымлівала Фонд рускай школы [17; 50].

Літаратура

1. Дзяржаўны архіў Брэсцкай вобласці (ДАБВ). Фонд 1. – Воп. 1. – Спр. 11.
2. Там жа. – Воп. 9. – Спр. 1182.
3. Там жа. – Спр. 1670.
4. Там жа. – Воп. 10. – Спр. 124.
5. Там жа. – Фонд 114. – Воп. 1. – Спр. 1.
6. Там жа. – Спр. 10.
7. Там жа. – Спр. 11.
8. Там жа. – Спр. 19.
9. Там жа. – Спр. 41.
10. Там жа. – Спр. 42.
11. Замо́йский, Я.Е. Русская (белая) эмиграция в Польше и её польские связи (1918–1939) / Я.Е. Замо́йский // Культурные связи России и Польши XI–XX вв. / Редкол.: Я.Н. Щапов [и др.]. – М., 1998. – С. 170–189.
12. Монтвиллов, М.В. Русская гимназия в Бресте на Буге, 1919–1939 гг. / М.В. Монтвиллов. – Ним–Брест–Минск: [б. и.], 1996. – 119 с.
13. Под небом Полесья: Орган русской мысли на Полесье (Пинск). – 1932. – 7 января.
14. Русское слово: Ежедневная независимая общественно-политическая газета (Варшава – Вильно – Львов). – 1936. – 10 января.
15. Сарычев, В. В поисках утраченного времени / В. Сарычев. – Брест: Брест. тил, 2006. – Кн. 1. – 308 с.
16. Черепица, В.Н. Очерки истории Православной Церкви на Гродненщине (с древнейших времён до наших дней): в 2 ч. / В.Н. Черепица. – Гродно: ГрГУ, 2005. – Ч. 2. – 440 с.
17. Швайко, В.Г. Деятельность русских организаций в Польше по сохранению русской культуры в 1921–1939 гг.: дис. ... канд. ист. наук: 24.00.01 / В.Г. Швайко. – Гродно, 2005. – 140 л.
18. Archiwum Akt Nowych w Warszawie (AAN). Komitet Rosyjski w Polsce. – Sygn. 59. – Т. 2.
19. Ibidem. – Т. 3.
20. Ibidem. – Т. 6.
21. AAN. Ministerstwo Spraw Zagranicznych. Departament Konsulamy. – Sygn. 11489.
22. AAN. Ministerstwo Spraw Zagranicznych. Departament Polityczno-ekonomiczny. Wydział organizacji międzynarodowych. – Sygn. 2348.
23. AAN. Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. – Sygn. 1234.
24. AAN. Urząd Wojewódzki Polesie. – Sygn. 976/41.
25. Kołodziejczyk, A. Polski Czerwony Krzyż / A. Kołodziejczyk // Encyklopedia Historii Drugiej Rzeczypospolitej / A. Garlicki (red. nauk.). – Warszawa, 1999. – S. 317.
26. Lietuvos Centrinis Valstybes Archyvas (LCVA). F. 51. – Ap. 12. – B. 113.
27. Ibidem. – B. 307.
28. Ibidem. – B. 323.
29. Ibidem. – B. 494.
30. Ibidem. – B. 799.
31. Nadniemiński Kurjer Polski (Grodno). – 1925. – 19 października.
32. Sprawy narodowościowe (Warszawa). – 1929. – № 6.
33. Tomaszewski, J. Ojczyzna nie tylko Polaków. Mniejszości narodowe w Polsce w latach 1918–1939 / J. Tomaszewski. – Warszawa: MAN, 1985. – 223 s.